

Kijowski, Jerzy

Wykaz i omówienie niektórych prac historycznych dotyczących terenu woj. ostrołęckiego, wydanych w latach 1991-1992

Zeszyty Naukowe Ostrołęckiego Towarzystwa Naukowego 7, 300-303

1993

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych oraz w kolekcji mazowieckich czasopism regionalnych mazowsze.hist.pl.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

JERZY KIJOWSKI

WYKAZ I OMÓWIENIE NIEKTÓRYCH PRAC HISTORYCZNYCH DOTYCZĄCYCH TERENU WOJ. OSTROŁĘCKIEGO, WYDANYCH W LATACH 1991-1992

W omawianym okresie ukazywało się kilka prac o tej tematyce wydanych m.in. przez Ostrołęckie Towarzystwo Naukowe im. Adama Chętnika, Towarzystwo Przyjaciół Ostrołęki, Muzeum Okręgowe w Ostrołęce, Światowy Związek Żołnierzy Armii Krajowej oraz co jest pewnym, ale jakże bardzo pozytywnym, ewenementem przy inspiracji i wsparciu samorządów gminnych z Różana i Myszyna,

Zamieszczając tradycyjnie już w „Zeszytach Naukowych”, notki bibliograficzne o tych publikacjach, niektóre nieco chciałem przybliżyć czytelnikom.

W 1991 roku ukazały się m.in. następujące prace historyczne:

1. Ks. Jemieliły Witold, *Szkoły powszechnie w powiatach ostrołęckim i ostrowskim w latach 1795-1939*, Ostrołęckie Towarzystwo Naukowe, Ostrołęka 1991, s. 67.
2. Ks. Jemieliły Witold, *Szkoły średnie i zawodowe w województwie białostockim w latach 1919-1939*, Łomżyńskie Towarzystwo Naukowe im. Wagów, Łomża 1991 r. (ponieważ niemal w całym okresie międzywojennym pow. ostrołęcki i ostrowski wchodziły w skład woj. białostockiego toteż w powyższej publikacji mamy dość szeroką informację o szkolnictwie ponadpodstawowym w tych powiatach).
3. Dziewirski Jerzy, Kijowski Jerzy, Maćkowiak Henryk, *5 Pułk Ułanów Zastawskich. Zarys Dziejów*, Ostrołęckie Towarzystwo Naukowe, Towarzystwo Przyjaciół Ostrołęki, Muzeum Okręgowe, Wojewódzka Biblioteka Publiczna, Ostrołęka 1991, s. 163.
4. Kijowski Jerzy, *Z dziejów czasopiśmiennictwa na ziemiach obecnego województwa ostrołęckiego*, Towarzystwo Przyjaciół Ostrołęki, Ostrołęka 1991, s. 41.

Rok 1992 zaowocował znacznie większą liczbą tego typu publikacji, należą do nich między innymi:

1. Juskiewicz Ryszard, *Walka o przedmościa Różana, Pultuska, Płocka 1939*, Wydawnictwo MAKO sp. z o.o., Warszawa 1992.
2. Kruszewski Tadeusz, *Akcja „Burza” na Kurpiowszczyźnie*, Fragment z opracowania *Obwód ostrołęcki AK „Sęp”*, Światowy Związek Żołnierzy Armii Krajowej, Ostrołęka 1992, s. 28.
3. Kubel Witold, *Bitwa pod Ostrołęką 1807. Z dziejów kampanii napoleońskiej 1806-1807 w okolicach Ostrołęki*, Muzeum Okręgowe w Ostrołęce, Ostrołęka 1992 r, s. 49.
4. Pokropek Marian, Adam Chętnik, *Badacz Kurpiowszczyzny. Życie i twórczość publicystyczno-naukowa oraz działalność muzealna i oświatowa*, Ostrołęckie Towarzystwo Naukowe, Muzeum Okręgowe w Ostrołęce, Ostrołęka 1992 r., s. 44.
5. Ropiak Henryk, *Kurpie za króla Sasa*, 1992 r., s. 313.

Omówienie niektórych prac

1. Tadeusz Kruszewski, Akcja „Burza” na Kurpiowszczyźnie.

Problematyka Armii Krajowej, będąca jeszcze do niedawna tematem „tabu”, owocuje obecnie coraz liczniejszymi publikacjami. Z satysfakcją należy odnotować i ostrołęcki przyczynek do tej sprawy, jaką było opublikowanie pracy Tadeusza Kruszewskiego pt. „Akcja Burza na Kurpiowszczyźnie”. O ile jednak sam fakt jej wydania jest bardzo pozytywny, o tyle niestety można do niej zgłosić dużo uwag.

Po pierwsze wielka szkoda, że na początku książki nie znalazła się chociaż krótka notka o autorze, pozwolę więc wspomnieć o nim w kilku zdaniach. Był on w okresie okupacji żołnierzem Armii Krajowej i wchodził w skład sztabu 5 Pułku Ułanów Spieszonych AK ps. „Feniks” prowadząc kancelarię pułkową. Po wojnie pracował w administracji państwowej, m.in. w latach 1950-1960 był przewodniczącym Miejskiej Rady Narodowej w Ostrołęce. Cały czas gromadził różnorodny materiał historyczny, m.in. dotyczące 5 Pułku Ułanów Zasławskich oraz Armii Krajowej w pow. ostrołęckim.

Celowym byłoby również zamieszczenie we wstępie (którego zresztą nie ma) lub w przypisach (ich też nie ma) krótkiej informacji o akcji „Burza” oraz bliższe sprecyzowanie pojęcia Kurpiowszczyzny. Publikacja obejmuje jedynie ostrołęcką część Puszczy Zielonej nie uwzględniając terenów przasnyskich i łomżyńskich.

Mimo wszystko dobrze, że omawiana publikacja ujrziała światło dzienne, stanowiąc być może skromny zaczątek pełnej monografii o AK na naszym terenie.

2. Witold Kubeł, Bitwa pod Ostrołęką 1807r.

Bardzo ciekawa publikacja napisana przez Kurpia z pochodzenia (urodził się i wychował w Dylewie), fizyka z wykształcenia, a obecnie mieszkającego na stałe we Francji. Jest to, moim zdaniem, bardzo udana próba opisu wycinka kampanii napoleońskiej 1806-1807 w okolicy Ostrołęki, a największym jej atutem jest szerokie wykorzystanie archiwalnych materiałów francuskich. Dodatkowe walory pracy to zamieszczenie not biograficznych głównych bohaterów wydarzeń, liczne zdjęcia, indeks miejscowości i osób, oraz mapy i plany. Napisana bardzo przystępnym językiem (co nie zdarza się w publikacjach opisujących batalie wojskowe) i starannie wydana, na pewno znajdzie uznanie czytelników, przyczyniając się do poszerzenia regionalnej wiedzy historycznej. A nie zapominajmy, że właśnie dzięki tej bitwie, nazwa Ostrołęka znalazła się na Łuku Triumfalnym w Paryżu.

3. Pokropek Marian, Adam Chętnik badacz Kurpiowszczyzny i Równianka Kurpiowska.

Wybór z prac A. Chętnika opracowany przez Adama Dobrońskiego

Do jednego z ważnych zadań — inna sprawa, że raczej nieczęsto realizowanych — instytucji, organizacji społecznych, szkół czy też zakładów pracy noszących imię jakiejś znanej osoby, należy „Praca z bohaterem”. Chodzi tu zarówno o popularyzowanie jego życia i dokonań, jak też (i to nade wszystko) jego idei i poglądów mogących być wzorem postępowania dla innych.

Wychodząc z takiego założenia Ostrołęckie Towarzystwo Naukowe w przededniu uroczystego otrzymania imienia Adama Chętnika zwróciło się z prośbą do dwóch znanych naukowców: profesora Mariana Pokropka i profesora Adama Dobrońskiego o opracowanie materiałów dotyczących patrona, czego efektem było wydanie dwóch publikacji.

„Równianka Kurpiowska” jest wyborem prac A. Chętnika. „Mówimy często o Adamie Chętniku — stwierdzają we wstępie Wydawcy — powołujemy się na jego prace, podziwiamy uratowane eksponaty. Wciąż jednak jest to wiedza powierzchowna, zachwyty szybko przemijający. Na półkach księgarskich na próżno by szukać wznowień prac badacza z Nowogrodu i jego biografii. A właśnie Ostrołęckie Towarzystwo Naukowe przyjmuje imię znakomitego Kurpia. Nie można było nie zareagować, czekać biernie. Z tej potrzeby zrodził się prezentowany tomik, bukiet „Równianka” (mamy tu przy okazji wyjaśnienie, nie dla wszystkich a ściślej biorąc dla bardzo niewielu osób znanego terminu z gwary kurpiowskiej znajdującej się w tytule — p.m. J.K.) złożony z tekstów Adama Chętnika”.

Co jest, moim zdaniem, największym walorem omawianej książki?

Uważam, że przede wszystkim jej przystępność, komunikatywność i różnorodność poruszanej tematyki. Autor starał się, i co najważniejsze w pełni mu się to udało, by ukazać Chętnika nie jako zasuszonego naukowca płodzącego naukowe dysertacje w zaciszu gabinetu, ale jako człowieka o różnorodnych zainteresowaniach: etnografa i historyka, poetę i muzyka, regionalistę i muzealnika. Dobór tekstów jest w pełni reprezentatywny. Obok „poważnych”, mamy również bardzo popularne, niektóre wręcz ciekawostkowe jak np. dowcipy, gadki, przysłowia, przymówiska, anegdoty, zwyczaje, gry i zabawy. Całość uzupełniają bardzo ciekawe ilustracje pochodzące z wydanej w 1971 roku pracy A. Chętnika „Życie Puszczańskie Kurpiów”. Myślę, że ta skrótna antologia słynnego Kurpia będzie cieszyła się dużym powodzeniem u regionalistów i miłośników A. Chętnika.

„Adam Chętnik — badacz Kurpiowszczyzny” to najnowsza biografia tego wybitnego Kurpia. Bibliografia prac dotyczących Chętnika jest dość obfita. Pierwsze artykuły o nim pojawiały się jeszcze za jego życia, ale szczególnie dużo zaczęto pisać w ostatnim okresie czasu. Były to zarówno prace wybitnie naukowe jak i też popularyzatorskie oraz liczne artykuły prasowe. Do najbardziej znanych zwartych publikacji o Adamie Chętniku należą: „Puszcza Zielona” praca zbiorowa pod redakcją Anny Kutrzeby-Pojnarowej t. I-III, Wrocław 1962-1965. Biblioteka Etnografii Polskiej nr 5,9,11 (Trzeci tom tej publikacji poświęcony został w całości A. Chętnikowi), Henryk Syska „Adam Chętnik. Działacz, pisarz Kurpiowszczyzny”, Ludowa Spółdzielnia Wydawnicza, Warszawa 1969 r. (praca napisana i oddana do druku jeszcze za życia Chętnika, lecz wydana niestety już po jego śmierci). „Adam Chętnik a współczesne badania kultury wsi kurpiowskiej”. Materiały z sesji kurpiowskiej Polskiego Towarzystwa Ludoznawczego, Łomża-Marianowo-Nowogród, 21-23 września 1984 r., Redaktor naukowy Mirosława Drozd-Piasecka, Ludowa Spółdzielnia Wydawnicza 1988, „Adam Chętnik. Kurp i Polak”. Materiały sesji popularno-naukowej w setną rocznicę urodzin doc. dr. Adama Chętnika z dnia 19 października 1985 r. w Łomży pod redakcją Czesława Brodzickiego, Łomża 1987 r. Towarzystwo Przyjaciół Ziemi Łomżyńskiej.

Praca prof. Mariana Pokropka, znanego i cenionego współczesnego badacza Puszczy Zielonej, ucznia i współpracownika prof. Anny Kutrzeby-Pojnarowej, jest biografią Adama Chętnika łączącą w sobie walory pracy naukowej i popularyzatorskiej. Naukowej, ponieważ autor w sposób pełny wykorzystał literaturę przedmiotu i zastosował przypisy

(dość zresztą liczne bo na 44 stronach jest ich 66). Są to przede wszystkim odniesienia do prac samego Chętnika jak też, choć w znacznie mniejszym stopniu, publikacje o nim.

Praca składa się z 7 rozdziałów (szkoda, że nie ma spisu treści) ułożonych chronologicznie od młodych lat Adama Chętnika aż do ostatnich lat życia. Wyjątek stanowi tu pierwszy rozdział pt. „Odkrywanie Kurpiów” (niezwykle celowy i potrzebny) ukazujący historię badań nad dziejami Kurpiowszczyzny.

Przy okazji obu tych publikacji o Chętniku warto chyba jednoznacznie ustalić okresy wydawania dwupism, których był on redaktorem i wydawcą. Chodzi tu o „Gościa Puszczańskiego” i „Gońca Pogranicza”. W różnych pracach podawane są różnorodne daty. I tak np. sam Adam Chętnik w swej autobiografii pt. „Mój życiorys” zamieszczonej w „Polskiej Sztuce Ludowej”, nr 3 z 1964 r. pisze: „Wydawałem wówczas (od 1916-?! — J.K.) dla Kurpiów pismo „Gość Puszczański” a potem dla Kurpiów i Mazurów „Goniec Pograniczny”. Henryk Białobrzewski w publikacji „Społeczeństwo Łomży”, w aneksie pt. „Niektóre dane o gazetach i czasopismach wychodzących w Łomży w latach 1921-1939”, podaje daty wychodzenia „Gońca” na lata 1918-1924, natomiast nie wymienia ich w ogóle przy „Gońcu” i wreszcie ja sam w publikacji „Z dziejów czasopiśmiennictwa na ziemiach obecnego województwa ostrołęckiego” daty wychodzenia obu czasopism określiłem na lata 1918-1924. Obecnie po spenetrowaniu zachowanych egzemplarzy tych czasopism uważam, że najprawdopodobniejsze daty wychodzenia „Gościa Puszczańskiego” to lata 1919-1922 zaś „Gońca Pogranicza” 1919-1924.

4. Bernard Kielak, *Artyści ludowi województwa ostrołęckiego, cz. II Folklor, Ostrołęckie Towarzystwo Naukowe im. A. Chętnika, Ostrołęka 1993.*

W 1984 r. B. Kielak opublikował pracę pt. „Artyści ludowi województwa ostrołęckiego” prezentując w niej sylwetki przedstawicieli rękodziela ludowego w naszym regionie. Obecna publikacja jest niejako kontynuacją i równocześnie rozwinięciem poprzedniej pracy o artystach ludowych realizujących swe twórcze pasje w folklorze.

Wydawnictwo składa się z dwóch części. Pierwsza z nich to szerokie wprowadzenie zawierające między innymi definicję folkloru, historię folklorystyki, charakterystykę folkloru kurpiowskiego i jego dzieje oraz omówienie dorocznych obrzędów w naszym regionie. Temu ostatniemu problemowi poświęcona jest publikacja tego samego autora pt. „Rok obrzędowy Puszczy Zielonej”.

Druga część pracy to „Katalog artystów ludowych” zawierający 29 sylwetek, ich życiorysy i dokonania twórcze. Jak zwykle przy tego rodzaju wydawnictwach dyskusyjny może być dobór osób, które mają być umieszczone w pracy. Jak stwierdza B. Kielak „umieszczeni tu zostali ludzie, których talent, osiągnięcia i aktywność zaznaczają się w istotny sposób”. Z tym można i należy się zgodzić, natomiast można mieć zastrzeżenia co do innego kryterium. Otóż autor przyjął, iż mają to być jedynie artyści współcześni (wyjątkowo umieszczonych zostało troje artystów zmarłych w trakcie pracy nad książką), w związku z tym „wyeliminowanych” zostało wielu wybitnych artystów puszczyńskich, jak np. Piotr Puławski, Aleksandra Bakuła czy też Józef Warych. No, ale ostatnie słowo w tej sprawie należy do autora.

Praca ma charakter popularno-naukowy i ułatwia wszystkim zainteresowanym zapoznanie się ze współczesnymi artystami Kurpiowszczyzny a przy tej niejako okazji również istotny jak dokumentacyjny walor publikacji.